

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ТОПОНІМІВ-СИМВОЛІВ У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ І. МАЛКОВИЧА

У статті досліджено стилістичні функції топонімів-символів у поетичній мові І. Малковича. Виокремлено топоніми-символи, наявні у віршах аналізованих збірок, наведено їх класифікацію. З'ясовано, що всі топоніми-символи в поетичному тексті виконують певну стилістичну функцію. Визначено та проаналізовано стилістичні функції топонімів-символів. Встановлено, що топоніми-символи у поетичному тексті набувають інформаційного та образно-емоційного смислів.

Ключові слова: графостилістика, інформаційний та образно-емоційний смисл топоніма символа, обсяг змісту, поетична мова, стилістична функція, топонім-символ.

Постановка проблеми. Рідний край і культура українського народу істотно впливають на творчу манеру митця. Поетична мова І. Малковича наповнена лінгвосимволами з повсякденного гуцульського життя та побуту, читач відчуває сильний інформаційний та емоційно-стилістичний смисли топонімів-символів. Реалізуючи свої функціонально-стилістичні можливості, топоніми-символи постають у різних виявах.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. Стилiстичний потенціал топонімів-символів визначається багатьма складовими, як-от: обсяг змісту, частотність використання, сполучуваність, творення художнього образу, емоційне забарвлення, на що звертають увагу сучасні дослідники.

В. Тихоша (2013) зауважує: «У художніх творах символи у формі лексем мають власний зміст, тобто семантику, що мiняється в конкретному контексті, завдяки чому і виникають нові прочитання» [1, с. 109].

Д. Козловська (2018) вважає, що топопоетоніми як складники поетонімії художнього тексту не тільки локалізують місце дії, створюючи геопросторову домінанту тексту, але й маркуються інформаційно- та емоційно-стилістично, допомагаючи розкрити зміст твору [2, с. 150].

Топоніми-символи набувають у поетичному тексті насамперед інформаційний (локалізація місця дії, інформація про перебування, переміщення ліричного героя) та образно-емоційний (формування ставлення читача до зображуваного через почуття поета, викликані певними топонімами) смисли.

Мета статті – проаналізувати стилістичні функції топонімів-символів у поетичній мові І. Малковича (на матеріалі збірок «Подорожник», «Якусині береги»).

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) розглянути актуальні дослідження і публікації, в яких започатковано розв'язання даної проблеми; 2) виокремити топоніми-символи, наявні у віршах аналізованих збірок; 3) визначити та проаналізувати стилістичні функції топонімів-символів у поетичній мові І. Малковича.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження є топоніми-символи (41), зафіксовані в поетичних збірках І. Малковича, які класифікуємо за частотністю вживання та стилістичними функціями: 1) назви Батьківщини (6): *Роксоланія, Руська держава, Вкраїна (Україна), українська земля, земля руська*; 2) назви, що вказують на рідний край (18): *Якусин берег, Русанівка, Березови, Пески (Піски), Дибальцеве (Дебальцеве), Київ, Броди, Львів, Судак, Таврія, Херсонес, Січ, Ольвія, Конопот, Батурин, Галич, Криворівня*; 3) найменування світових центрів культури і розвиненої цивілізації (7): *Гамбург, Відень, Рим, Нью-Йорк, Давня Еллада (Древню Елладу), Єрусалим*; 4) назви міст, країн далекого зарубіжжя (4): *Сізіфова земля, Сахара, Лесбос, Скандинавія*; 5) назви, що позначають міфічний простір (2): *вирій, Едем*; 6) назви на позначення ворожої землі (4): *Росія, Москва, Армавір, Кубань*.

Усі топоніми-символи в поетичному тексті виконують певну стилістичну функцію.

1. Постають маркерами минулого. Наприклад: *...рясні тягнуть від Січі дими...* [3, с. 65]. Йдеться про Запорозьку Січ – місце розташування організації українського козацтва у XVI-XVIII столітті у пониззі Дніпра за порогами [5, с. 236]. Коротка назва *Січ* символізує міцний захист від ворогів. Якщо від Січі «тягнуть рясні дими», то козаки на острові є, отже, безпека народів гарантована. На звичайне значення Січі для українців указує епітет «преславна»: *А Січ – преславна Січ з кіньми вороними!*.. [3, с. 158]. Символ декодується читачем як місце, що нагадує золоті сторінки історії України.

У *Таврії крислаті лаври...* [3, с. 46]. Таврія – один з варіантів (Таврида, Таврика) історичної назви півострова Крим, походить від назви племен – таврів, які в I тис. до н. е. населяли гірські та прибережні райони півострова [5, с. 589]. Лексема *Таврія* є маркером славетного минулого.

2. Слугують маркерами сьогодення. Наприклад: *...в нічному небі під Києвом / рухається на північ вервечка НЛО* [4, с. 35]. Київ – столиця України, місто розташоване у середній течії Дніпра. Поет візуально спрямовує увагу читача: *в нічному небі* → *під Києвом* → *рухається*

на північ вервечка НЛО. Топонім-символ виступає логічною домінантою. Теперішній час дієслова виражає дію, що збігається з моментом мовлення, відтворюючи космічний захист Києва.

«Росія – це наш найлютіший ворог» [4, с. 25]. Топонім-символ відтворює сучасну ситуацію у міжнародних відносинах з країною-агресором, яка межує з Україною. Топонім *Росія* символізує «найлютішого ворога».

3. Виконують образотворчу функцію. Продуктивними в поетичній мові І. Малковича є порівняння, за допомогою яких автор характеризує об'єкти, що зіставляються. Топонім-символ різко, влучно й емоційно зображує художній образ: *...задвонили, як в Єрусалимі!..* [3, с. 91]. Єрусалим – стародавнє близькосхідне місто, розташоване на вододілі між Середземним та Мертвим морями, релігійний центр християнства. Порівнюються голос співців і дзвони на основі подібності урочистого звучання. Інший приклад: *...гріхи сусідки – млосні, як Сахара* [3, с. 95]. Сахара – найбільша пустеля світу, розташована в Північній Африці. Зіставляються гріхи і пустеля Сахара: гріхи, як і спека, – те, що викликає знемогу, дурманить, затьмарює свідомість. *Неласкаво, мов з Армавіра...* [3, с. 96]. Армавір – місто на півдні Російської Федерації, в Краснодарському краї. У поданому прикладі місто Армавір в авторській свідомості постає ворожим краєм. Інший приклад: *...сріблястий острів Лесбос: мов корал, / він світиться, заманює і стогне...* [3, с. 106]. Лесбос – грецький острів у північно-східній частині Егейського моря. Порівнюються топонім Лесбос і корал – червоний камінь, який після обробки використовують як прикрасу, за ознакою привабливого зовнішнього вигляду. Топонім-символ поданий у препозиції, що підкреслює його першочергове значення в аналізованому прикладі. Додатковим навантаженням символу слугує персоніфікація: *світиться, заманює і стогне*.

Зазнають метонімізації то поніми-символи село Березови і місто Нью-Йорк: *...сплять Березови...* [4, с. 16]. *...неспішно пропливає різдвяний нью-йорк...* [4, с. 28]. І невелике село, й мегаполіс метонімізуються, набувають людських якостей. В останньому прикладі назва найбільшого міста у США, розташованого на Атлантичному узбережжі, написана з малої літери, що характеризує простір як заселену територію.

4. Слугують засобом графостилістики. Наприклад: *...колись вона стане / горлом пташки якоїсь – і відлетить у вирій* [3, с. 116] *...торжество*

Звірячого Едему... [3, с. 155]. Топоніми-символи «вирій» та «Едем» символічно пов'язані у авторській свідомості як місця, що позначають: 1) теплий край і 2) рай, вічнозелена й сонячна країна [5, с. 87].

Багатокрапка у прикладі: *Батурич, Галич... і Росія / й дощі – бліді немов посли / зі Скандинавії* [3, с. 48] слугує для передачі перерваного мовлення, бо Батурич (гетьманська столиця) і Галич (центр Галицько-Волинського князівства) – українські міста, відокремлені від Росії як ворожої країни. І. Малкович впливає на активізацію зорової уваги читача, пунктуаційно показує розрив дружніх зв'язків.

5. Виконують конкретно-символічну функцію. За допомогою прийому звукопису автор досягає стилістичного ефекту дії на читача топонімів-символів.

Протиставляється російська та українська вимова топоніма-символа *...вони тепер кажуть «Пески», хоч я знаю, що тут були «Піски»...* [4, с. 30]. Піски – селище в Ясинуватському районі Донецької області України, захоплене окупантами.

«Врятуй, / видибай, Боже, його з-під Дибальцевого...» [4, с. 32]. Дебальцеве – місто в Донецькій області, в липні 2014 року під Дебальцевим в ході російсько-українського збройного конфлікту розгорнулися інтенсивні бойові дії. Поет навмисно змінює літеру *e/u* (*Дебальцеве – Дибальцеве*), оскільки в такий спосіб досягається стилістичний ефект. Фонетична зміна апелює до відомої українцям легенди, коли за наказом князя Володимира зі Старокиївської гори був скинутий в Дніпро ідол Перуна – головного божества слов'янського пантеону. Кияни бігли за ідолом уздовж берега і кричали: «видубай боже, видубай» (видубай – виринай). На символічне значення топоніма вказує звертання: *Врятуй, / видибай, Боже...*

Висновки. Стилiстичний потенцiал топонiмiв-символiв визначається обсягом змiсту, частотнiстю використання, сполучуванiстю, творенням художнього образу, емоцiйним забарвленням. Топонiми-символи у поетичному тексті набувають iнформацiйного та образно-емоцiйного смислiв. Зафiксованi в поетичних збiрках I. Малковича топонiми-символи класифiкуємо за частотнiстю вживання та стилiстичними функцiями: Батькiвщини (6), назви, що вказують на рiдний край (18), найменування свiтових центрiв культури i розвиненої цивiлiзацiї (7), назви мiст,

країн далекого зарубіжжя далеке зарубіжжя (4), назви, що позначають міфічний простір (2), назви на позначення ворожої землі (4).

У поетичній мові І. Малковича (на матеріалі збірок «Подорожник», «Якусині береги») топоніми-символи виконують такі стилістичні функції: постають маркерами минулого; слугують маркерами сьогодення; творять художні образи; є засобом графостилістики; виступають конкретними символами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник; НАН України, Ін-т мовознав. імені О. О. Потебні. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

2. Козловська Д. В. Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні характеристики поетонімії романів українських письменниць початку ХХІ століття: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця, 2018. 260 с.

3. Малкович І. Подорожник. Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2016. 288 с. (Серія: Українська поетична антологія).

4. Малкович І. Якусині береги. Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2020. 56 с.

5. Тихоша В. Семантико-стилістичні функції символів у романі Василя Барки «Жовтий князь». *Науковий вісник ХДУ*. Херсон: Вид-во ХДУ, 2013. Вип. 19. С. 108-112. (Серія: Лінгвістика).

Syrina A. Stylistic functions of toponyms-symbols in poetic language of I. Malkovych.

The article researches the stylistic functions of toponyms-symbols in the poetic language of I. Malkovych. The toponyms-symbols, available in the poems of the analyzed collections, are singled out, their classification is given. It has been found that all toponymic symbols in a poetic text use a certain stylistic function. The stylistic functions of toponyms-symbols are determined and analyzed. It is established that toponyms-symbols in the poetic text acquire informational and figurative-emotional meanings.

Key words: *grapho-stylistics, informational and figurative-emotional meaning of the toponym of the symbol, volume of content, poetic language, stylistic function, toponym-symbol.*

О. І. Титаренко

Науковий керівник – доц. О. П. Кумеда

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ЯК ВИЯВ ДИНАМІЧНОСТІ ЛЕКСИЧНОЇ НОРМИ

У статті проаналізовано поняття актуалізації як процесу розвитку лексичної норми. На основі дослідження лексикографічних праць і мовної практики українців охарактеризовано групи актуалізованої лексики сучасної української літературної мови.

Ключові слова: *лексична норма, динаміка, актуалізація, соціолінгвістика, лексикографія.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі українська літературна мова знаходиться в умовах інтенсивних змін, спричинених процесами глобалізації, інформатизації та націоналізації. Сукупність історичних, соціокультурних і політико-економічних чинників формують інноваційний